

Günümüz Cami Mimarisindeki Yaklaşımlar: Konya Kent Merkezindeki Cami Örnekleri

Hüseyin Özdemir

Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya, Türkiye, e-mail: hozdemir@ktun.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5878-8668>

Özet

Her yerleşimde toplumların kendi öz kimliğini oluşturan mimari biçimler ortaya çıkmıştır. Bu mimari biçimi yansıtan önemli bir mekân da inanış kültürüne bağlı olarak gelişen camilerdir. İlk yapılan mescid'den günümüzde cami mimarisinin biçimsel değişimi incelenmiştir. Cami mimarisinin biçimsel varlığı yapıldıkları dönemdeki toplumun düşünce ve yaşayış tarzını yansıtmaktadır. Ancak günümüzde cami mimarisi uygulamalarına bakıldığında Anadolu'nun birçok kentinde biçimsel tarz olarak Osmanlı dönemi cami mimarisine benzetilmektedir. Bu benzetmenin yanında yeni düşünce ve söylemlerin dile getirilmesi noktasında, çağın yeniliklerini yansıtan farklı biçimsel cami tasarım uygulamaların varlığı da bilinmektedir. Bu çalışmada eskiye benzetilen cami uygulamaları ve günümüz tasarım anlayışı ile biçimlenmiş cami mimarisinin biçimsel okumaları yapılmıştır. Bu okumalar Konya kent merkezi özelinde geleneksel yaklaşımı taklit eden, yorumlayan örnekler ve farklı tasarım anlayışı ile biçimlenmiş cami örnekleri incelenmiştir. Seçilen cami örnekleri plan, cephe ve mimari öğeleri (kubbe, minare, mihrap) analiz edilerek biçimsel düzeni değerlendirilmiştir. Sonuç olarak cami mimarisine farklı yorumlar getiren biçimsel düzen tasarımcılara yeni fikirler vermekte ve sonraki çalışmalar için bir altlık oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cami Mimarisi, Mimaride Taklit, Üslup, Biçimsellik, Simgesellik

Abstract

In each settlement, architectural forms have appeared that form the own self-identity of societies. An important place reflecting these architectural forms is the mosques, which developed depending on the culture of faith. The formal change of the mosque architecture from the first masjid to the present one has been studied. The formal existence of mosque architecture reflects the way of thought and life of the society at the time they were built. However, when looking at the mosque architecture practices today, in many cities of Anatolia, the formal style is like the mosque architecture of the Ottoman period. In addition to this analogy, it is also known that there are different formal mosque design practices that reflect the innovations of the era in terms of expressing new thoughts and discourses. In this study, formal readings of mosque applications, which are likened to the past, and mosque architecture shaped with today's design understanding were made. These readings examined the examples that imitate and interpret the traditional approach in Konya city center and the examples of mosques shaped with a different design understanding. The plan, façade, and architectural elements (dome, minaret, mihrab) of the selected mosque samples were analyzed and their formal layout was evaluated. As a result, the formal layout that brings different interpretations to the mosque architecture gives designers new ideas and creates a base for subsequent work.

Keywords: Mosque Architecture, Imitation in Architecture, Style, Formality, Symbolism

1. GİRİŞ

Toplular yüzyıllar boyunca gerek kültürel ve coğrafi gerekse teknolojik unsurların etkisiyle kendi kimliğini yansıtan mimari dillerini oluşturmuşlar ve bu dili kullanarak farklı

yapı tipleri oluşturmuşlardır (Haseki, 2006). Toplumun inanış kültürünün sonucunda şekillenen dini yapılar da bu mimari dili yansıtmaktadır.

İslam dininin ibadet mekânlarından olan camiler, Müslümanların cemaat olarak toplanıp namaz kıldıkları yerdir. Cami, Türkçeye Arapçadan geçen bir sözcüktür. Cem, "toplanma, bir araya gelme" kökünden gelen cami, "toplayan, bir araya getiren" demektir (Vikipedia, 2021a). Cami, bölgenin başlıca toplanma ve birleşme merkezidir (Ataman, 2000). Kentin bütün kültürel öğelerin paylaşıldığı, etkileşim içerisinde olduğu ve ibadetlerini yapabildiği toplanma yerleridir.

Hız. Peygamberin "Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir." (Buhari, Ezan,30) hadisinden de anlaşıldığı üzere toplu ibadet etmenin önemini göstermektedir. Bu durum camilerin önemini göstermektedir. Ayrıca camiler ibadet dışında başka işlevlere de cevap vererek Müslüman cemaati çeker hale getirmektedir. Bunların başında eğitim, öğretim, toplumsal sorunların ele alınması, Müslümanları kaynaştırma, vaaz, hutbe, mahkeme, müftülük ve haberleşme gibi hizmetler gelir. Zamanla camilere fakirler için yiyecek sağlanacak bölümler, bazen yolcular için sığınacak yer gibi birtakım işlevler de eklenmiştir. Çeşitli işlevlere cevap veren camiler, etnik bir sınıf ayrımı olmadan insanları bir araya getirip hem ibadet hem de sosyal dayanışma ortamı sunar.

İslam dünyasında inşa edilen bütün camiler için ilk örnek, şüphesiz Medine'deki Mescid-i Nebi'dir (Baltacı, 1985). Bu mescid dikdörtgen planlı, minaresiz, tek bir mekândan oluşan, sade bir üslupta yapılmıştır. Bu basit yapı anlayışı uzun yıllar devam ettikten sonra Emeviler zamanında giderek büyüyen camiler inşa edilmeye başlanmıştır. Giderek gelişen ve büyüyen kapalı mekânlar harimi ve revakları oluştururken, zamanla açık alanlar da çeşmeli bir avlu halini almıştır.

Cami mimarisi ülkelere göre farklılıklar göstermektedir. Caminin bulunduğu ülkenin iklimi, topoğrafyası, kültürel özellikleri ve yapıda kullanılan malzemeler bu farklılığın ortaya çıkmasında rol almaktadır. Abbasiler döneminde camilerde sivri kemerler ve minare ortaya çıkarken Fatımiler döneminde sasani sanatının yansımalarıyla süslü bir cephe anlayışı ortaya çıkmıştır. Gazneliler döneminde ise ilk mihrap önü kubbe ve ilk ahşap camiler inşa edilmiştir. Her dönem tarihsel kültürel birikimlerinden yararlanarak kendi çağı içinde yeni değerler getirmeye çalışmıştır. Ancak günümüzde cami mimarisinde dönemin üslubuna uygun yeni bir dil geliştirmek yerine eskiyi taklit etme üzerinde yoğunlaşmaktadır. Cami mimarisinde geleneksel üslup içerisinde kopyası yapılmaya çalışan camilerin günümüz koşullarına uyum sağlayamamaktadır. Çağdaş üslup anlayışındaki camilerin sayısının az olması, geleneksel yaklaşımın kötü taklit edilmesi kitsch (zevksiz, estetik değer taşımayan, rüküş) yapıları ortaya çıkarmaktadır. Çağdaş mimarlık denildiğinde ilk akla gelen eskinin, geleneksel olanın tamamen ortadan kaldırılması olarak algılanmaktadır. Oysa çağdaş anlayış eskinin, geleneksel olanın birikimleri üzerinde yeni değerleri ve farkındalıkları ortaya çıkarmaktadır.

Günümüzde yapılan camilerin kubbeli ve minareli olması gerektiği şeklinde bir kanının hâkim olduğu görülür. Oysa İslam dininin ibadet mekânına yönelik esnekliği katı bir cami tipolojisi dayatmamakla birlikte, zaman içinde kültürel simge haline dönüşen kubbe, minare gibi öğeler, özellikle popüler kültür içinde meşruiyet kazanan yapay bir cami tipolojisi oluşturmuştur (Güzer, 2009). Mevcut cami tipolojisine baktığımızda ilk caminin yapılmasından bugüne kadar zaman ve mekân gereksinimlerine paralel olarak değişim göstermektedir. Cami tipolojisinde gelişim Osmanlı dönemi sonrası belirli bir kalıp içerisinde sıkışıp kaldığı gözlenmektedir. Bu nedenle günümüzde cami anlayışında eskiye benzetme/taklit sorunsalının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Çalışma kapsamında ilk yapılan mescid'den günümüzde cami mimarisinin biçimsel değişimi incelenmiştir. Tarih boyunca cami mimarisinin biçimsel varlığı yapıldıkları dönemdeki toplumun düşünce ve yaşayış tarzını yansıtmaktadır. Ancak günümüzde cami mimarisi uygulamalarına biçimsel perspektiften bakıldığında Anadolu'nun birçok kentinde biçimsel tarz olarak Osmanlı dönemi cami mimarisine benzetilmektedir. Bu benzetmenin yanında farklı biçimsel cami tasarım uygulamaların varlığı da bilinmektedir.

Bu çalışmada eskiye benzetilen cami uygulamaları ve farklı olarak günümüz tasarım anlayışı ile biçimlenmiş cami mimarisinin biçimsel okumaları yapılmıştır. Bu okumalar Konya kent merkezi özelinde geleneksel yaklaşımı tekrar eden, yorumlayan örnekler ve farklı tasarım anlayışı ile biçimlenmiş cami örnekleri incelenmiştir. Seçilen cami örnekleri plan, cephe ve mimari öğeleri (kubbe, minare, mihrap) analiz edilerek biçimsel düzeni değerlendirilmiştir. Sonuç olarak cami mimarisine farklı yorumlar getiren biçimsel düzen tasarımcılara yeni fikirler vermekte ve sonraki çalışmalar için bir altlık oluşturmaktadır.

2. CAMİ KAVRAMI

Cami kelimesinin kökeni Arapça 'da cem kelimesidir. Cem kelimesiye bir araya gelmek, toplanmak anlamlarına karşılık gelmektedir (Vikipedia,2020). Kur'an-ı Kerim ve hadislerde namaz kılınan yer anlamında mescit kelimesi kullanılır, bu kelimenin çoğuluysa mescittir. Mescit kelimesi, Arapça 'da sücud kökünden türetilmiş secde edilen yer manasına gelir. İslam dünyasında tek başına ya da toplu halde beş vakit namaz kılınabilen, ayrıca cuma ve bayram namazlarının kılındığı yerin karşılığı mescit kelimesidir. Cami, Müslümanların namaz ibadetini karşılayan ve bir araya toplayan yapının adı olmuş, mescit kelimesiye küçük camileri ya da ibadet amaçlı küçük mekânları tanımlamakta kullanılır.

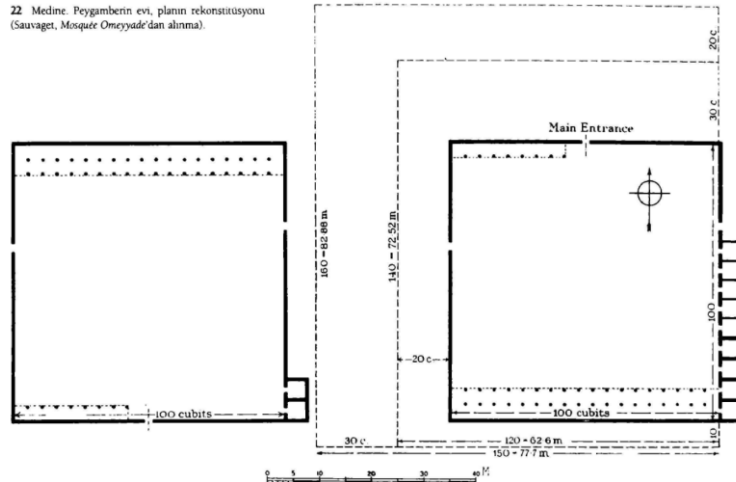
İlk camiler oldukça sade ve basit olarak düzenlenmiş tek bir mekândan oluşan yapılardır. İbadete ayrılmış ilk cami, Mekke'den Medine'ye hicret sırasında, Mekke yolunda, Hz. Muhammed'in beraberindekilerle geldiği Kuba köyünde yapılmıştır (Oral, 2006). Kuba'daki mescit İslam'ın ilk camisi olarak kabul edilmektedir (Resim 1).

Resim 1. Kuba Mescidi ve Taç Kapısı ("TDV İslam Ansiklopedisi," 1983)

Medine'de mescit olmadığından beş vakit namaz nerede bulunulursa orada kılınmış, koyun ağıllarında bile namaz eda edilmiştir (Aydın & Büyüksahin, 2016). Hz. Muhammed'in Hicret sonrası Medine'de yaptırdığı evin avlusundaki düzenleme, ilk önemli cami kabul edilmiştir. İlk cami olarak kabul edilen Hz. Muhammed'in evi iki adet gölgelikli mekânı bulunan geniş bir avlu biçimindeydi. Gölgeleklerden güneyde olanı, iki adet palmiye dizisinin taşıdığı sazdan bir damdı (Grabar, 2004). Bu yapı İslam'ın ikinci kutsal merkezi haline gelmiştir (Resim 2). Sade, basit, üzerleri açık, kerpiç duvarlı ve hurma

dallarının gölgelediği yapı anlayışı Emeviler zamanına kadar devam etmiştir. Emeviler zamanında bugünkü anlayış ile camiler inşa edilmeye başlamıştır.

Resim 2. Hz. Muhammed'in Evi (Grabar, 2004)

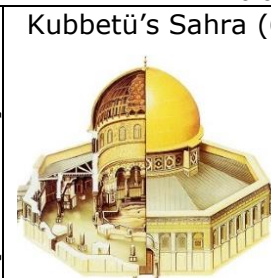
Camiler sadece dini eğitim, öğretim ve görevlerin yapıldığı yerler değildi. Aynı zamanda Müslüman toplumun sosyal amaçlarını karşıladığı ve ilmi eserlerin korunduğu işlevi de sağlayan yapılarıdır. Buna bağlı olarak zamanla camilerin çevrelerine çeşitli işlevleri barındıran mekânlar (fakirler için yemek sağlanan bölümler, yolcular için sığınma bölümü ve eğitim amaçlı mekânlar) eklenerek bir külliye haline gelmiştir.

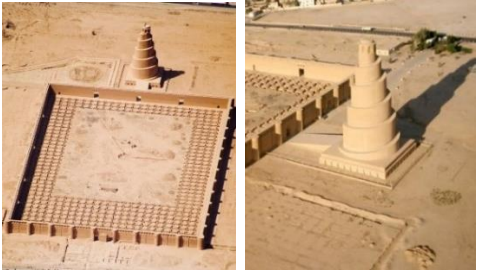
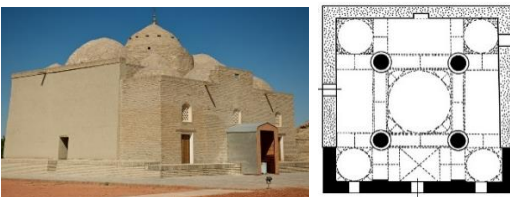
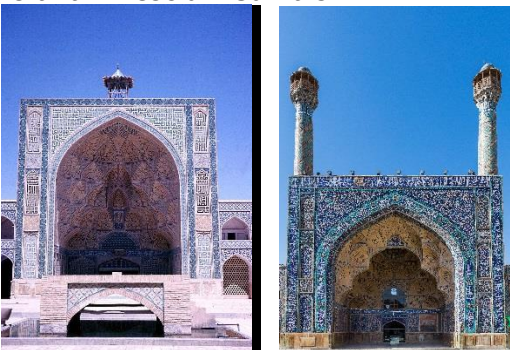
3. TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ İÇERİSİNDE CAMİ BİÇİMİNİN DOĞUŞU

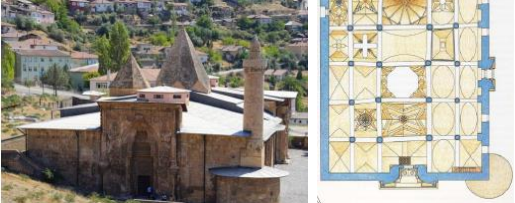
İslam dininde cami yapımı ya da biçimlendirilmesi konusunda açıkça belirtilmiş bir kural yoktur. Ne Kur'an-ı Kerim'de ne de hadislerde bu konuda kısıtlayıcı bir ifade geçmemektedir. Bu nedenle camiler, yapıldığı coğrafyanın özelliklerine (iklim, topografya, kültürel ve sosyal özellikler) bağlı olarak kullanılan yere özgü yapım teknikleri ve malzemeleri ile biçimlenerek farklılaşmaktadırlar.

Çalışma özelinde Dünya üzerindeki bütün camileri araştırma zorluğundan dolayı belirli başlı örnekler üzerinden günümüze kadar cami mimarisinin hangi aşamalardan geçerek geldiği Tablo 1' de gösterilmeye çalışılmıştır.

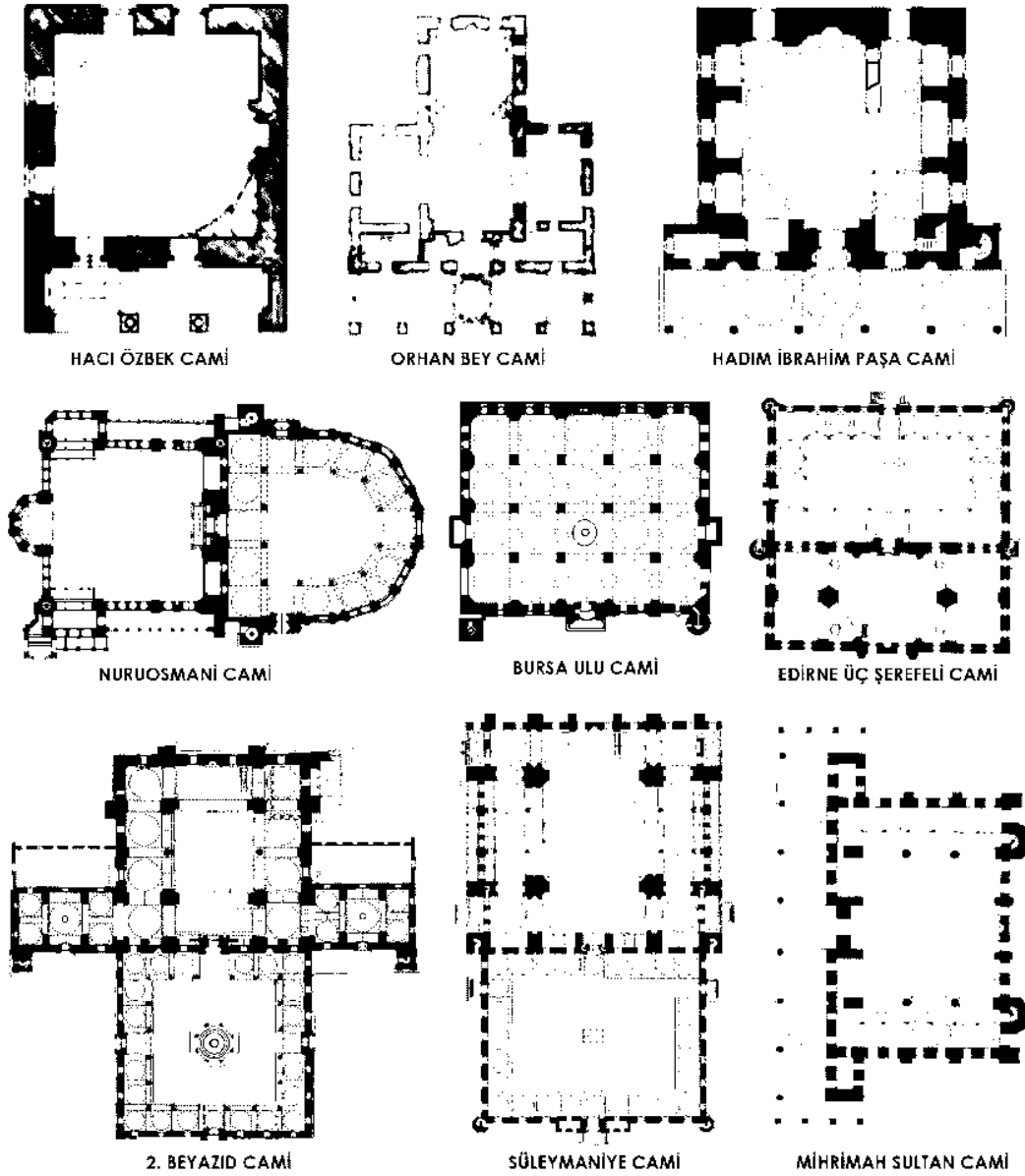
Tablo 1. Tarihi gelişim süreci içerisinde camiler

Emeviler Dönemi (661-750)	Kubbetü's Sahra (687-691) ŞEKİL-A 30 1- Giriş 2- Dış koridor 3- İç koridor 4- Kutsal kuyu 5- Sütun 6- Kubbetü's Sahra 7- Kubbetü's Sahra Arkiitekt (Özdamar, 2021)	Emeviler devri, İslamiyet'in yayıldığı, İslam sanatının henüz kuruluş aşamasında olduğu bir devirdir. Kudüs'te Hz. Davud'un kurban kestiği yerde bulunan Kutsal Taş'ın üzerinde Halife Abdülmelik tarafından 687-691 yılları arasında inşa ettirilmiştir. Sekiz köşeli bir yapıdır. Kemer ve kolonlar ile desteklenen ahşap kubbesi vardır. Kubbesinin yerden yüksekliği 30 ve çapı 20.44 metredir. Sütunları kırmızı somaki ve yeşil mermerden yapılmıştır.
---	---	---

Abbasiler Dönemi (750–1258)	Samarra Ulu Cami (859-861) ("Sanatın Yolculuğu," 2021)	Bağdat'ta inşa edilen Samarra Ulu Cami 848-852 yılları arasında Halife Mütevekkil tarafından yaptırılmış ordugâh tipi camidir. Cami dış avlusu ile 376×444 m ölçülerinde bir alanı kaplamaktadır. Yapımında tuğla ve kerpiç kullanılan caminin ilginç bir minaresi vardır. Bu anıtsal minareye geniş bir rampa ile çıkılır.
Fatımiler Dönemi (910–1171)	El-Ezher Cami (970-972) ("Sanatın Yolculuğu," 2021)	El-Muiz tarafından 970-972 yılları arasında yaptırılmıştır. Kareye yakın geniş avlusu, kible duvarına paralel beş sahnı ve korint başlıklı devşirme sütunlardan oluşmaktadır. Ayrıca kibleye paralel bu beş sahnı kesen bir orta sahn vardır. Bu orta sahn üzeri kubbeyle örtülüdür.
Karahanlılar Dönemi (840–1013)	Degaron Cami (XI yy) ("Okuryazarım," 2021)	Cami dıştan dışa 16x16 m ölçülerinde kare planlıdır. Caminin merkezinde 6.50 m. çaplı bir kubbesi ve köşelerde 3,60 m çaplı dört adet kubbe yer almaktadır. Aradaki boşluklar ise tonozlarla kapatılmıştır.
Büyük Selçuklular Dönemi (1040–1157)	İsfahan Mescid-i Cuma'sı (Vikipedia, 2021b)	İran'ın İsfahan Eyaleti'nde yer almaktadır. Abbasi halifesi El Mansur'un 755 yılında yaptırdığı kerpiçten avlulu ve çok sütunlu caminin yerine inşa edilmiştir. Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan İsfahan kentindeki cami yıllar boyunca dönemsel değişiklikler geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Yapıya ilk eklemeler, Sultan Melikşah döneminin veziri Nizamül Mülk tarafından 1080 yılında yapılan mihrap kubbesidir. Cami, kuzey ve güneyde aynı eksen üzerinde yer alan iki tuğla kubbe ve dört eyvanlı avluya sahiptir.

Anadolu Selçukluları Dönemi (1077–1308)	Divriği Ulu Cami (1229) (Özkul, 2020)	Sivas'ın Divriği ilçesinde 1229 yılında Mengücekoğulları'ndan Ahmet Şah tarafından mimar Hürrem Şah'a yaptırmıştır. Harim kısmında mihraba dik beş sahn bulunmakta ve ortadaki sahn diğerlerinden geniştir. Mihrap önü kubbesi dıştan piramit benzeyen bir örtü ile örtülmüş ve camiye hâkim bir hale getirilmiştir.
Osmanlı Dönemi (1299–1922)	Fatih Cami (1471) (Pinterest, 2021)	İstanbul'un Fatih ilçesinde 1471 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa edilmiştir. Bulundurduğu sosyal binaları ile ilk Osmanlı külliyesi olma özelliği taşımaktadır. Külliye, cami ile 16 medrese, bir hastane, bir misafirhane, imaret, kervansaray, hamam, ilk mektep, kütüphaneden oluşmaktadır. Fatih camii 26 m çapındaki büyük bir kubbenin kible yönüne doğru bir yarım kubbe ve yanlardan üçer küçük kubbe ile genişletildiği bir biçime sahiptir (Oral, 2006).
Cumhuriyet Dönemi	Etimesgut Cami (1964) 	Ankara askeri garnizon sahasında yer alan Etimesgut cami, Cengiz Bektaş tarafından 1964 yılında yapılmıştır. Gerek plan gerekse biçim bakımından cami tamamen yeni bir anlayış getirmektedir. Caminin plan şeması kırk altıgen şeklinde olup minare bulunmamaktadır. Ayrıca duvarlar arasındaki beş adet açıklık beş vakit namazı simgeler ve bu açıklıklardan doğal ışık alınır.

Mimarların zihinlerinde imgeler vardır (Tanyeli, 2017). Bu imgelerin mimari biçim düzenine getirilmesinde tasarımcının sosyal, kültürel etkenlerine bağlı olarak gelişmektedir. Bu etkenler ve imgeleri kullanarak tasarımlarını biçimlendirmektedir. Tanyeli (2017)'e göre her türlü tasarlama etkinliği özünde, "serbest dolaşımdaki imgeler arasından bir seçme yapmak, onları aynen ve/veya deforme ederek yeni bütünler oluşturacak biçimde bir araya getirmek demektir. Bu bütünlüğü sağlayan biçimsel düzen topluma ait yaşayışın, duyusun ve düşünme biçimine göre evrimleşmektedir. Nitekim cami mimarlığı özelinde de biçimsel anlayış geleneğe veya yeniliğe açık bir düzen içerisindedir (Resim 3). İslam dininde cami mimarisi için bir biçimlenme ölçütleri sunulmamış olması toplumlara göre farklılaşan mimari kültürü ortaya çıkarmıştır. Yapıldıkları dönemdeki toplumun düşünce ve yaşayış tarzını yansıtan camiler, içinde bulundukları koşullara uyumlu bir düzen içerisinde biçimlenmiştir.

Resim 3. Cami mimarisindeki farklı plan tipleri

Cami mimarisinin temel birimi kare planlı tek kubbeli biçimdedir. Tek kubbeli plan tipi küçük camilerde uygulanmış, daha büyük ölçekli camilerde geniş açıklık geçen merkezi büyük bir kubbe yer almıştır. Bu merkeze bağlı kalarak küçük ve orta ölçekli yan kubbelere zamanla ilave edilerek cami iç mekânı büyütülmektedir. Bu düşünceyle daha çok Müslümanları tek çatı altında toplanması amaçlanmıştır. Osmanlı dönemine kadar cami mimarisi, mimari anlamdaki gelişmelere ve devlet ideolojilerindeki farklılaşmalara göre biçimlenmektedir.

Cumhuriyetin ilanı ile Osmanlı'nın politik, kültürel ve toplumsal geleneklerinden köklü bir ayrılış yaşanmıştır. Bu ayrılış Birinci Ulusal Mimarlık Akımını ortaya çıkarmıştır. Bu ortam içerisindeki mimariler form ve biçim olarak gelenekselden ayrılan modern bir yaklaşım göstermişlerdir. Buna paralel olarak 1960 yıllarda uluslararası mimariye olan ilgi, cami mimarisinde farklı yaklaşımlara sebep olmuştur (Oral, 2006). Bu farklılaşmaları Anadolu'da yapılan Vedat Dolakay'ın Kocatepe Cami, Behruz Çinici'nin TBMM Meclis Cami ve Emre Arolat'ın Sancaklar Cami mimari örneklerinde görülmektedir (Tablo 2). Cami

mimarisi konusunda da bu dönemden itibaren batının mimari gelişmelerinden esinlenen biçimlenme arayışları ve serbestlik söz konusudur.

Tablo 2. Anadolu'daki Çağdaş Camiler İçerisinden Üç Örnek

		
(Arkitera, 2021)	(Mimarizm, 2021)	(wikipedia, 2021c)
Kocatepe Cami Mimar: Vedat Dolakay Yer: Ankara/Türkiye Yıl: 1967	TBMM Meclis Cami Mimar: Behruz Çinici Yer: Ankara/Türkiye Yıl: 1989	Sancaklar Cami Mimar: Emre Arolat Yer: İstanbul/Türkiye Yıl: 2013
Kocatepe Camisi, Ankara'da açılan bir yarışması neticesinde Vedat Dolakay tarafından yeni ve modern yaklaşımlar gösteren bir anlayışta tasarlanan camidir.	Behruz Çinici tarafından modern anlamda caminin yeniden yorumlanmasıyla tasarlanmış bir TBMM camisidir.	İstanbul Büyükçekmece'de 2013 yılında Emre Arolat tarafından modern ve yeni bir yaklaşımla tasarlanan camidir.

4. KONYA KENT MERKEZİNDEKİ CAMİ YAKLAŞIMI

Günümüzde yapılan camilerin kubbeli ve minareli olması gerektiği şeklinde bir kanının hâkim olduğu görülür. Oysa İslam dininin ibadet mekânına yönelik esnekliği katı bir cami tipolojisi dayatmamakla birlikte, zaman içinde kültürel simge haline dönüşen kubbe, minare gibi öğeler, özellikle popüler kültür içinde meşruiyet kazanan yapay bir cami tipolojisi oluşturmuştur (Güzer, 2009). Mevcut cami tipolojisine baktığımızda ilk caminin yapılmasından bugüne kadar zaman ve mekân gereksinimlerine paralel olarak değişim göstermektedir. Cami tipolojisinde gelişim Osmanlı dönemi sonrası belirli bir kalıp içerisinde sıkışıp kaldığı gözlenmektedir. Biçimsel tarz olarak Osmanlı cami mimari anlayışını yansıtan Selçuk Üniversitesi Kampüs Cami ve İbrahim Hakkı Konyalı Cami örnekleri incelenmiştir. Ardından Konya'da geçmişten gelen geleneksel düşünce tarzını yansıtan cami üslubunun tekrarı ve benzeri olmayan yeni yaklaşımların görüldüğü Bastonlu Cami, Sekine Hatun Cami, Hacı Rafet Görey Cami ve Kibrit Camisi ele alınmıştır.

4.1. Konya kent merkezinde geleneksel anlayışla tasarlanan cami örnekleri

4.1.1. Yeni Otogar cami

Konya'nın Yazır mahallesinde 2010 yılında ibadete açılmıştır. Camiye kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinden girilmektedir. Bu girişler; yarı açık, sivri kemeler, yuvarlak sütunlar ve üzeri küçük kubbeler ile yarı açık bir mekânı oluşturmaktadır ve son cemaat yeri olarak işlev görmektedir. Kuzeybatı girişine göre simetrik bir plan şemasına sahip camide ana mekân; merkezi kubbeyi dört yönde tonoz biçimli yarım kubbelerle desteklenmektedir. Üst örtüde bu elemanların dışında küçük çaplı kubbelerde bulunmaktadır. Ana kubbe ve yarım kubbeler kasnak üzerine yükselmektedir. Bu kasnak üzerinde açılmış pencereler aydınlatma ve düşey yükü hafifletmek için düşünülmüştür. İki şerefeli dört minaresi cami ana kütesinin dört köşesinde bağımsız konumlandırılmıştır. İç mekânda bulunan mihrap, minber, kürsü ve duvar süslemeleri klasik cami plan şemalarına uygun olarak yerleştirilmiştir. Cephelerde klasik dikdörtgen ve kemerli pencereler kullanılmıştır. Osmanlı döneminde yapılan camilerin biçimsel izlerini yansıtmaktadır (Resim 4).

Resim 4. Yeni otogar camii

4.1.2. İbrahim Hakkı Konyalı camii

Konya'nın Bosna Hersek mahallesinde 2016 yılında ibadete açılmıştır. Cami kare planlı, kuzey güney aksında simetrik olarak tasarlanmış ve tek bir ana kubbe ile örtülmektedir. Bu ana kubbenin etrafında yan kubbeler bulunmaktadır. Işıklandırma ve havalandırma bu yan kubbe altı duvardan alınmaktadır. Üç şerefeli dört minaresi cami ana kütesinin dört köşesinde bağımsız konumlandırılmıştır. Camiye doğu, batı ve kuzey yönlerinden girilmektedir. Bu girişler; yarı açık, sivri kemeler, yuvarlak sütunlar ve üzeri küçük kubbeler ile yarı açık bir mekânı oluşturmaktadır. Cephelerde klasik dikdörtgen ve kemerli pencereler kullanılmıştır. Osmanlı döneminde yapılan camilerin biçimsel izleri İbrahim hakkı konyalı camisinde de görülmektedir (Resim 5).

Resim 5. İbrahim Hakkı Konyalı camii

4.2. Konya kent merkezinde modern anlayışla tasarlanan cami örnekleri

4.2.1. Bastonlu camii

2014 yılında ibadete açılan cami 500 m2 lik bir alana oturmaktadır. Toplam 1200 m2 lik inşaat alanına sahip olan camide aynı anda 700 kişi namaz kılabilir. Cami kare planlı, kuzey güney aksında simetrik olarak tasarlanmış ve tek bir ana kubbe ile örtülmektedir. Bu ana kubbenin dört tarafı ışıklandırma ve havalandırma amaçlı basık kemerli pencereler yapılmıştır. Caminin dört cephesinde sivri kemer kullanılmış ve sivri kemer formuna uygun pencereler ile kompozisyon oluşturulmuştur. Tek şerefeli iki minaresi son cemaat mahallinin doğusunda ve batısında ana küteden bağımsız konumlandırılmıştır. Her iki minarede de geleneksel minare yaklaşımından farklı biçimsel bir anlayış sergilenmiştir. İç mekânda ise minber, mihrap, duvar yüzeylerindeki süslemeler ve hanımlar mahfilinde klasik bir şema görülmektedir (Resim 6).

Resim 6. İbrahim Hakkı Konyalı camii

4.2.2. Sekine Hatun camii

2015 yılında ibadete açılan cami 500 m² lik bir alan üzerinde inşa edilmiştir. Camide aynı anda 1800 kişi namaz kılabilir. Cami dikdörtgen planlı, kuzey güney aksında simetrik olarak tasarlanmış ve düz bir çatı ile örtülmektedir. Bu üst örtüde yer yer oluşturulan boşluklar ışıklandırma amaçlı düşünülmüştür. Ana mekân, cami girişi ve mihrabın fonksiyonelliğini yansıtacak biçimde düşünülmüştür. Cephelerdeki şerit cam yüzeyler kullanılarak iç mekânda ibadet ruhunu yansıtan ışık elde edilmeye çalışılmıştır. Tek şerefeli tek minaresi son cemaat mahallinin doğusunda ve batısında kütleden bağımsız konumlandırılmıştır. Cami klasik kubbe ve minare anlayışından farklı biçimsel bir yaklaşım sergilemektedir. İç mekânda ise minber, mihrap ve duvar yüzeylerindeki süslemelerde sadelik hakimdir (Resim 7).

Resim 7. Sekine Hatun camii

4.2.3. Hacı Rafet Görey camii

2019 yılında ibadete açılan cami 1170 m² lik bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Camide aynı anda 500 kişi namaz kılabilir. Cami kare planlı, kuzey güney aksında simetrik olarak tasarlanmış ve tek bir ana kubbe ile örtülmektedir. Bu ana kubbeyi dört tarafından kesen yassı kemerlerden ve cephelerdeki geniş cam yüzeylerden ışık içeriye alınmaktadır. Cami mihrabı ve girişi cepheden algılanamamaktadır. Tek şerefeli tek minaresi cami girişinin batısında ana kütle ile bitişik konumlandırılmıştır. Camide kubbe ve minare modern bir anlayış ile geleneksel cami anlayışından farklı bir biçimsel düzeni göstermektedir. İç mekânda ise minber, mihrap ve duvar yüzeylerindeki süslemelerde sade ve algılanabilir bir düzeydedir (Resim 8).

Resim 8. Hacı Rafet Görey cami

4.2.4. Kibrit camii

2019 yılında ibadete açılan cami 1400 m2 lik bir arazi üzerinde inşa edilmiştir. Camide aynı anda 1200 kişi namaz kılabilir. Cami kare planlı, simetrik olarak tasarlanmıştır. Girişi cepheden sivri kemerle algılanabilirken mihrap cepheden algılanamamaktadır. Cami tek bir ana kubbe ile örtülmekte, kubbesi sekizgen şeklinde ve bu kubbe üzerinde sekiz adet sivri kemerli pencere ile ışıklandırılmaktadır. Kible tarafında üç şerefeli iki minare kütleden bağımsız konumlandırılmıştır. Minarelerin ilk şerefesi kare, ikincisi sekizgen ve üçüncüsü ise dairesel biçimdedir. Cephedeki pencereler sivri kemerin yorumlanmasıyla oluşturulmuş biçimsel bir düzenedir. İç mekânda ise minber, mihrap ve duvar yüzeylerindeki süslemelerde klasik bir tarz vardır (Resim 9).

Resim 9. Kibrit cami

5. SONUÇ

Mimari biçim, kendi zamanlarının toplumunun düşünüş ve yaşayış tarzlarının birer yansımasıdır. Bu yüzden cami mimarlığı içinde bulundukları koşullara uyumlu bir yaşam sürdürmüşlerdir. Dönemin getirdiği şartlardan işlev neticesinde ortaya çıkan minare, kubbe gibi mimari öğelerin toplum içerisinde yer edinmesiyle birlikte toplumun belleğinde birer simge haline gelmektedir. Zamanla bu tür simgeler vazgeçilmez mimari elemanlar olarak görülmüştür.

Günümüze kadar cami mimarlığının biçimsel değişim evrelerinin nasıl yansıtıldığı irdelenmiştir. Buna paralel olarak günümüzdeki Konya cami tasarımları, geleneksel ve modern tarzda biçim dilini kullanarak inşa edilmektedir. Günümüz cami mimarisindeki biçimsel çeşitlilik, hızla gelişen teknoloji ve insanlığın içinde bulunduğu kültürel paradigmadaki değişimin mimariye yansımasından kaynaklanmaktadır. Çağımız mimarlığı da bu değişim ve gelişimler doğrultusunda son yıllarda yeni düzenin oluşturulması içerisinde yer almaktadır. Bu kapsamda çağımız mimarlığı yeni bir arayış içerisinde olmaktadır. Bu

anlamda geleneksel anlayışın getirdiği biçimsel düzenin olduğu gibi tekrar edilmesinin çözüm olmadığı kabul edilmiştir. Oysa geçmişin bizlere kazandırdığı birikimler yeni/çağdaş düzenin şekillenmesinde yol göstericidir. Yeniliğin geleneksel olanın üzerine inşa ederek ondan beslenerek dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilen bir nitelikte olması kültürel köklere bağlı olarak mimari anlayışını yansıtmaktadır.

Geleneksel anlayışın yorumlanması sadece o dönemin biçimsel yansımalarını yeni ile eklemlenmesi değildir. Geçmişin izlerini taşıma noktasında yeni ile kurulabilecek dil bütünlüğünün sağlanması için belirli ilkelerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. İlkeleri temel bir fikir birliğine dayandırılarak toplumun uyum sağlayacağı bir üslubun geliştirilmeli ve bu ilkeler özde ortak bir yaklaşım içerisinde çözümlenmelidir. Genel olarak birbirinin tekrarı olan anlayış zamansal kırılmaların olduğu ana kadar yaşamını sürdürmektedir. Ancak tekrar eden dönemsel anlayıştaki kırılmalar, eskiyi bir kenara atmak yerine eskiden faydalanma anlamında yeni düşünceler geliştirmektir. Yani mimarlık geleneğiyle sürekliliğini sağlayan, geleneğe özel bir bağlılığı sağlayan, yeninin eski ile uyum içerisinde **"yeniye eskide arayarak"** bir tasarım anlayışını benimseyen ve keyfiliğin önüne geçilerek dönemsel üslup birliğinin oluşturulması talep edilebilir.

KAYNAKLAR

- Arkitera. (2021). Kocatepe Cami. Retrieved from <https://v3.arkitera.com/s170-kocatepe-camisini-yaptim-ama-bu-hicbirinin-kopyasi-degil.html>
- Ataman, A. (2000). *Bir Göz Yapıdan Külliye: Osmanlı Külliyelerinde Kamusal Mekan Mantiği*. İstanbul: Mimarlar Tasarım Yayınları.
- Aydın, D., & Büyükaşahin, S. (2016). *Cami Mimarisinde Yeni Arayışlar, Son Dönem Konya Camilerinin Analizi*. Paper presented at the Çağımızda Cami Mimarisinde Arayışlar Uluslararası Sempozyumu.
- Baltacı, C. (1985). İslam Medeniyetinde Cami. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(3), 225-241.
- Grabar, O. (2004). *İslam Sanatının Oluşumu*.
- Güzer, C. A. (2009). Modernizmin Gelenekle Uzlaşma Çabası Olarak Cami Mimarlığı. *Mimarlık*(348).
- Haseki, D. (2006). *20. Yüzyıl Çağdaş Cami Mimarisi'ne Ankara Örnekleri Üzerinden Bir Yaklaşım*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Mimarizm. (2021). TBMM Cami (Meydan-İbadet-Kitaplık) - Behruz Çinici. Retrieved from <https://www.mimarizm.com>
- Okuryazarım. (2021). Retrieved from <https://okuryazarim.com/degaron-camisi/>
- Oral, M. (2006). *Günümüz Cami Mimarisinde Kimlik ve Nitelik Sorunu: Konya Örneği*. (Doktora Tezi),
- Özdamar, N. (2021). kubbet-us sahra. Retrieved from <https://www.gzt.com/infografik/arkitekt/sekli-a-kubbetus-sahra-4159>
- Özkul, K. (2020). Sivas Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası Bezemeleri. *Uluslararası İdil-Ural ve Türkistan Araştırmaları Dergisi (IJVUTS)*, 2(3), 56-81.
- Pinterest. (2021). Fatih Cami. Retrieved from <https://tr.pinterest.com/pin/851532242024267046/>
- Sanatın Yolculuğu. (2021). Retrieved from <https://www.sanatinyolculugu.com/samerra-camiul-kebiri-samerra-ulu-camii/>
- Tanyeli, U. (2017). *Yıkarak Yapmak*. İstanbul: Metis Yayınları.
- TDV İslam Ansiklopedisi. (1983). Retrieved from <https://islamansiklopedisi.org.tr/mescid-i-kuba>
- Vikipedia. (2021a). Cami. Retrieved from https://tr.wikipedia.org/wiki/Cami#cite_note-1
- Vikipedia. (2021b). İsfahan Ulu Cami. Retrieved from https://tr.wikipedia.org/wiki/%c4%b0sfahan_ulu_camii
- vikipedia. (2021c). Sancaklar Cami. Retrieved from <https://tr.wikipedia.org>